

Dr. H. W. von der Dunk over kernvragen in de geschiedenis

07-05-2011 16:00 | Dr. Ewald Mackay

Dr. H. W. Von der Dunk

Met de titel "De glimlachende sfinx" verwijst de historicus H. W. von der Dunk naar de geheimzinnige bewakers van de graven der farao's, die de gestrengte hoeders van de geschiedenis zouden zijn.

Von der Dunk (Bonn, 1928) is emeritus hoogleraar contemporaine geschiedenis en cultuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij schreef een studie over kernvragen in de geschiedenis.

De sfinx is synoniem met de muze der geschiedenis, bij de Grieken Clio geheten. De geschiedenis is volgens Johan Huizinga „de strengste der muzen“: ze is een muze omdat ze een kunstvorm is, maar ze is streng omdat ze over waarheid spreekt. Bij Von der Dunk worden de ernst van de sfinx en de gestrengheid van Clio echter getemperd door een milde, ironische glimlach. De sfinx en de muze beschikken over zelfspot en relativering: deze sfinx is ook een beetje Von der Dunk zelf.

Von der Dunk is een heer op leeftijd van de oude stempel. Hij is drager van een oude, eerbiedwaardige beschaving met een klassiek-humanistisch vormingsideaal. Met treurnis beziet hij hoe deze oude wereld in rap tempo aan het verdwijnen is in een snelle internetwereld vol oppervlakkig najagen van plezier en

genot. Tegelijk ironiseert hij zijn hang naar het verleden als de behoudzucht van een oude heer. Tussen treurnis en ironie zoekt Von der Dunk naar het juiste midden.

In geschiedkundige zin probeert hij een middenpositie in te nemen die twee extremen omvat en insluit. Het ene extreem is dat van de tijd van de grote ideologieën over de geschiedenis. In de tijd tussen de Franse Revolutie (1789) en de val van het communisme enkele decennia geleden domineerde binnen deze ideologieën en binnen de (geschied)wetenschap de idee van de vooruitgang der geschiedenis – vooruitgang was bittere ernst en humorloze waarheid. Vaak heeft ze vele slachtoffers geëist.

Vanuit een reactie op dit vooruitgangdenken kwamen we na de Tweede Wereldoorlog bij een ander extreem uit: dat van het pessimisme of achteruitgangdenken. Met name binnen het postmodernisme werd afstand gedaan van elke waarheidsclaim en elke vooruitgangsgedachte. De geest van dit postmodernisme was sterk pessimistisch. Hier geen grote verhalen meer, maar een extreem subjectivisme: iedereen heeft zijn eigen waarheid en zijn eigen beeld van de werkelijkheid. In de geschiedwetenschap gaat het louter nog om de subjectieve esthetische gestalte van het verhaal van de individuele historicus. De geschiedschrijver houdt de lezer niet langer een morele spiegel van de waarheid voor, maar een persoonlijke spiegel van het eigen, "authentieke" verhaal. Geschiedschrijving gaat in feite niet over het echte verleden, maar over teksten uit of over dat verleden.

Tussen deze twee extremen van ideologisch, absoluut vooruitgangdenken en postmodern, subjectief pessimisme plaatst Von der Dunk zijn eigen denken.

Tegenover de vooruitgangsideologie plaatst hij het brede klassiek-humanistische vormingsideaal van voorzichtigheid, zelfrelativering en bescheidenheid. De geschiedwetenschap heeft niet alleen een waarheidsdimensie, maar ook een moreel perspectief. Waar vroeger de theologen worstelden met de vraag naar goed en kwaad in relatie tot God en wereld, is het nu de verantwoordelijke taak van de historicus om recht tegenover onrecht te plaatsen.

Tegenover het postmodernistische pessimisme plaatst hij de reële overtuiging dat het in de geschiedwetenschap wel degelijk gaat om het zoeken naar wat er in het verleden echt is gebeurd. Hij doet hierbij een beroep op het brede publiek van geïnteresseerde lezers en het onderwijs. Daar wil men wel degelijk weten wat er in het verleden is gebeurd en niet wat de ene historicus over de andere historicus vindt. „Alle geschiedschrijving gaat over een herinnerde werkelijkheid.” Natuurlijk kunnen er verschillende herinneringen zijn en is er debat onder historici nodig. Maar het gaat om het bestuderen van de echte geschiedenis. Dit is niet een doel in zichzelf, maar heeft ook een betekenis voor het heden. In het heden zijn we op zoek naar de zingeving van onze wereld en willen we van het verleden rekenschap afleggen.

In Von der Dunks middenpositie worden op deze manier de goede kanten van beide extremen verenigd en de foute kanten geëlimineerd. Wat overblijft is een irenische en ironische ernst.

Ik ben van mening dat we in Von der Dunks boek een indrukwekkend getuigenis hebben van een hoog en oud cultuur- en vormingsideaal. Wat mij betreft had hij dit ideaal –met weglating van tal van zijsporen– pregnanter mogen formuleren. Met hem vrees ik dat dit ideaal aan het verdwijnen is en hoop ik dat het in onze tijd zal overleven en dat er een nieuwe generatie zal zijn die er nog vatbaar voor is.

Ik zou er iets aan willen toevoegen. Volgens mij is er alleen kans dat dit beschavingsideaal overleeft als er een achterliggende transcendente horizon is waartegen het kan oplichten en contour kan krijgen. Elders heeft Von der Dunk hier zelf ook op gewezen. Volgens hem is het de Kerk niet of onvoldoende gelukt om deze metafysische horizon op overtuigende wijze gestalte te geven binnen de moderne cultuur, en haar denken lijkt bij Von der Dunk ook zelf deel van de geschiedenis te zijn geworden. Ik hoop echter dat het haar wel zal lukken om deze transcendente horizon weer zichtbaar te maken, want alleen dan (als in de Vroege Kerk) zullen ook de "schatten van Egypte" die Von der Dunk hoog heeft staan, mee kunnen overleven. De glimlachende sfinx bewaakt een kamer met een dode, maar de droeve vreugde van de Kerk herdenkt een leeg graf.

Boekgegevens

De glimlachende sfinx. Kernvragen in de geschiedenis, H. W. von der Dunk; uitg. Bert Bakker, Amsterdam, 2011; ISBN 978 90 351 36380; 443 blz.; € 34,95.